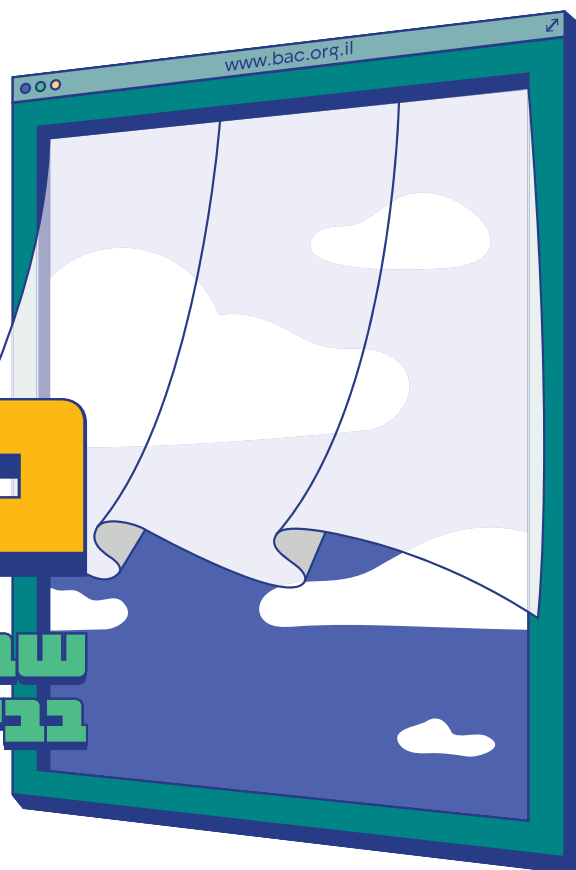

תקווה

שבועות וירטואלי
בבית אבי חי

תקווה לחשד

על דרכי חקירה זהות לשרלוק הולמס ולתלמוד | עמית סגל

הלוגיקה של התלמוד מוכרת היטב גם למי שלא למד בו: ניסיון אינדוקטיבי לגזור מהלכה כללית מאוד את הדין במקרים פרטיים נקודתיים מאוד, לעיתים מקרי קיצון היפותטיים של ממש. הלך הרוח הזה מיושם עד היום בתחומי המשפט המודרני. זוהי אינדוקציה.

הלוגיקה של סיפורי המתח מוכרת היטב גם למי שלא מכיר את שרלוק הולמס: היאחזות ברמז נקודתי מאוד, כמעט סתמי, כדי להסיק ממנה לאחור את פתרון התעלומה המסעיר. זוהי דדוקציה.

כמה מפתיע לגלות ששורשיו של שרלוק הולמס נעוצים בסיפור תלמודי, ויותר מאחד. נקודת המפגש ביניהם מסקרנת: הולדתו של הולמס היא בשיאה של תקופת הנאורות, שבה נראה היה שהסמכות האלוהית, והתלמוד הנגזר ממנה, הם מושגים מיושנים שאבד עליהם הכלח. אבל ההיסטוריה הוכיחה אחרת.

מקום לחשד: על דרכי חקירה זהות לשרלוק הולמס ולתלמוד

על אף הדמיון בין דרכי פעולתו של הבלש ודרכי פעולתו של התלמוד, מקורות הסמכות והמטרות שונים לחלוטין. האם סוד הקסם בן אלפי השנים של התלמוד ובן למעלה ממאה השנים של הבלש מעידים שהם מציגים מודל דומה מאוד – ושונה מאוד – למתח שבין העובדות הבהירות והמסתורין הטמיר? מה הניגוד החריף שבין גבולות ההבנה האנושית שמציעה היהדות ומציעה תקופת הנאורות, שהולמס הוא מייצגה המובהק? והיכן הם בכל זאת נכגשים?

1 ← מה המודל הלוגי שמציע הולמס?

"האם יש נקודה נוספת שהיית רוצה להסב את תשומת ליבי אליה?"

'למקרה המוזר של הכלב בשעת לילה.'

'הכלב לא עשה דבר בלילה.'

'זה היה המקרה המוזר', ציין שרלוק הולמס. 'איש פרץ הביתה והוא לא נבח? מכאן – שהכיר את הרוצח!'

(ארתור קונן דויל, "כתם כסף", בתוך: זיכרונותיו של שרלוק הולמס, תרגום: שלומית קדם ואורלי דינצמן, הוצאת לדורי)

2 ← האם ייתכן שהמקור של שרלוק הולמס היה תלמודי?

"ת"ר מעשה בשני בני אדם שנשבו בהר הכרמל והיה שבאי מהלך אחריהם. א"ל אחד מהם לחבירו גמל שמהלכת לפנינו סומא באחת מעיניה וטעונה שתי נודות אחת של יין ואחת של שמן ושני בני אדם המנהיגים אותה אחד ישראל ואחד נכרי אמר להן [שבאי] עם קשה עורף מאין אתם יודעין אמרו לו גמל מעשבים שלכניה מצד שרואה אוכלת מצד שאינה רואה אינה אוכלת וטעונה שתי נודות אחת של יין ואחת של שמן של יין מטפטף ושוקע ושל שמן מטפטף וצף ושני בני אדם המנהיגים אותה אחד נכרי ואחד ישראל נכרי נפנה לדרך וישראל נפנה לצדדין רדף אחריהם ומצא כדבריהם בא ונשקן על ראשן והביאן לביתן ועשה להן סעודה גדולה והיה מרקד לפניהם ואמר ברוך שבחר בזרעו של אברהם ונתן להם מחכמתו ובכל מקום שהן הולכים נעשין שרים לאדוניהם ופטרן [והלכין] לבתיהם לשלום."

(סנהדרין ק"ד)

3 ← מהו המודל הלוגי שמציע התלמוד?

כשיש כמה עניינים בתורה שיש להם מכנה משותף, ודבר מסוים מופיע לגבי אחד מהם, אותו עניין נעשה כאב לכל שאר העניינים הנבנים ממנו, ולמדים ממנו אותו דבר החל גם לגביהם. כך, למשל, אילו נאמר בתורה "לא יקום עד באיש", יכולנו לדעת שהכוונה לעד אחד; מכיוון שייתרה התורה, וכתבה:

|"לא יקום עד אחד באיש" (דברים יט, טו),

למדנו מכאן בניין אב: שכל מקום שבו נאמר "עד" הכוונה לשניים, עד שיציין הכתוב במפורש "אחד".

4 ← האם התבונה והאמונה נפגשות בסיפורי שרלוק הולמס?

"נדמה שכל מי שנתקל בהולמס יזהה בלא קושי את אופן ההיקש, ואת האמונה שיישום נכון שלו ושל כושרי ההתבוננות שמצויד בהם האדם החושב, הופך את האקראי והטמיר לסדור ומובן מאליו. אולם אף שמדובר בשיטה חדשנית, הפרק הזה, אחד משני המוקדים של הספר המספר בשבחי התבונה, הוא עיבוד של מעשיות מוסלמיות, המבוססות על מדרש יהודי."

(שמעון אדף, "איש התבונה, שליח האל או חולה רוח", בתוך: "שרלוק הולמס - כל הסיפורים", כרך ד', "מחברות לספרות" 2012)

5 ← מי מקור הידע והסמכות בסיפור הבא, אל מול מקור הידע והסמכות בסיפורי שרלוק?

בניהו בן יהוידע ואשמדאי

"ראה (אשמדאי) עיוור שהיה תועה בדרך, העלהו לדרכו, ראה שיכור שהיה תועה בדרך, העלהו לדרכו, ראה שמחה שהיו שמחים בה (הכנסת כלה) בכה. שמע איש אחד שאמר לסנדלר התקן לי נעליים לשבע שנים, צחק. ראה מכשף אחד עושה בלהטיו צחק.

אמר לו בניהו (לאשמדאי), מדוע כשראית אותו עיוור שהיה תועה בדרך העלית אותו לדרכו? אמר לו: מכריזין עליו בשמים שצדיק גמור הוא, ומי שיעשה טוב לנפשו יזכה לעולם הבא. ומדוע כשראית אותו שיכור שהיה תועה בדרך העלית אותו לדרכו? אמר לו: מכריזין עליו בשמים שרשע גמור הוא ועשיתי טוב לנפשו, שיאכל את העולם הזה. מדוע כשראית אותה שמחה בכית? אמר לו: ידעתי שבתוך שלושים ימים ימות האיש ותצטרך (הכלה) לחכות 14 שנים ליבן קטן. מדוע צחקת כששמעת את האיש ההוא אומר לסנדלר, התקן לי נעליים לשבע שנים? אמר לו: שבעה ימים אין לו והוא מבקש נעליים לשבע שנים? מדוע צחקת כשראית את המכשף ההוא עושה בלהטיו? אמר לו: שהיה יושב על גבי אוצר של מלך. שיכשף ויעלה מה שתחתיו."

(גיטין סח, עב [מתורגם])

← ס האם עליית ההשכלה ניסתה להביא לקיצו באמצעים לוגיים של התלמוד דווקא את הרעיון שמאחורי התלמוד?

לבדי / חיים נחמן ביאליק

וכשכלה לבבי לחלון, לאור,
וכשצר-לי המקום מתחת לכנפיה –
כבשה ראשה בכתפי, ודמעתה על-דך
גמרתני נטפה.

חרש בכתה עלי ותתפרק עלי,
וכמו שכה בכנפיה השבורה בעדי:
"כלם נשא הרוח, כלם פרחו להם,
ואותר לבדי, לבדי..."

וכעין סיום של-קינה עתיקה מאד,
וכעין תפלה, בקשה וחרדה כאחת,
שמעה אֲזַנִי בבכייה החרישית ההיא
ובדמעה ההיא הרוותחת –

כלם נשא הרוח, כלם סחר האור,
שירה חדשה את-בקר חיהם הרנינה;
ואני, גוזל רך, נשתכחתי מלב
תחת כנפי השכינה.

בדה, בדה נשארתי, והשכינה אף-היא
כנף ימינה השבורה על-ראשי הרעידה.
ידע לבי את-לבה: חרד חרדה עלי,
על-בנה, על-יחידה.

כבר נתגרשה מכל-הזויות, רק-עוד
פנת סתר שוממה וקטנה נשארה –
בית-המדרש – ותתכס בצל, ואהי
עמה יחד בצרה.

תמוז, תרס"ב

← סיכום

ספק אם המחבר של הולמס ידע, אבל את המבנה של סיפוריו הוא שאב מהתלמוד. הולמס בוחן מקרה ממשי ומגלה באמצעות פרטיו משהו שקרה בעבר. התלמוד בוחן מקרה תיאורטי ומגלה באמצעותו את ההלכה למשהו שיקרה בעתיד.

כמובן, בבלי דעת, קונן דויל השתמש בטכניקה הזו דווקא כדי לאתגר את התפיסה שעומדת בבסיס ההלכה היהודית: בעוד שבתלמוד מאחורי הכוונתה של התנהגות אנושית עומדת כוונה טמירה ונעלמת, הרי שאצל הולמס מה שנראה טמיר ונעלם מתברר כמעשה אנושי.

סיפורי הבלש הופיעו בפתחה של תקופה שבה נראה היה שבכוחה של התבונה האנושית למגר כל חולי ועוול, ללא הזדקקות להשגחה עליונה. התלמוד, בדרכו המיוחדת, מעניק להשכלה האנושית את הכבוד הראוי לה, עד כדי יכולת לגבור על הכרעה אלוקית.